

האם מותר לרופא לפתוח מרפאה בבית משותף כשהשכנים מתנגדים

שכן בבית משותף שביקש להפוך דירתו למרפאה, ושכניו מתנגדים, באמרם כי הדבר גורם לכמה הפרעות, רעש, לכלוך וכדומה, ובדרך כלל גם ערך דירתם יורד עבור זה. האם יכולים הם למונעו מפתחת המרפאה או לא?

במסכת ב"ב דף כ: מובא, שותפים שבחצר יכולים לכפות על אחד מביניהם שלא יפתח חנות בחצר מפני שמרבה עליהם את הדרך (ריבוי עוברים ושבים), אבל אם אחד מהם רוצה ללמד תורה לתינוקות של בית רבן, אינם יכולים לעכב מפני התקנה של יהושע בן גמלא ז"ל שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר. ויעויין שם בראשונים שנחלקו האם זה היתר מיוחד עבור תינוקות של בית רבן — או שהדין שזה בכל דבר מצוה שאין השכנים יכולים לעכב. ובשו"ע חו"מ סי' קנ"ו פסק על פי הטור שבכל דבר מצוה (כגון חלוקת צדקה או תפילה בציבור) אין השכנים יכולים לעכב. והנה שם בדף כא. מביאה הגמ' ת"ר: אחד מבני חצר שביקש ליעשות רופא אומן וגרדי, בני החצר מעכבים עליו, ופירש רש"י, רופא היינו מוהל, ואומן — מקיז דם, ונפסק גם להלכה בשו"ע שיכולים לעכב על רופא ואומן. וכתב הסמ"ע (שם) שהשו"ע אינו יכול לפרש כרש"י שרופא היינו מוהל, דהרי כתב מפורש שבכל דבר מצוה אין השכנים יכולים לעכב וא"כ גם במוהל הדין כן, אלא צריך לפרש כפשוטו שרופא היינו רופא גופות, והוסיף, „הדרישה“ לבאר שרפואה אינה מצוה ומשום כך הם יכולים למחות, משא"כ מוהל.

ולכאורה דברי הסמ"ע תמוהים מאד (וכבר עמד על זה הט"ז שם) אטו רופא נפשות לא מצוה היא והרי מבואר במשנה נדרים לח: המודר הנאה מחבירו מרפאהו רפואת הגוף ולא רפואת ממון. ובגמ' שם מא: נתבאר דרפואת הגוף היינו גופו ממש ורפואת ממון היינו בהמתו, וביארו הראשונים (עיי' ברא"ש ובפ"י הרמב"ם) שטעם ההיתר לרפאת הגוף מפני שהוא מצווה שאמרה תורה, „והשבותו לו“ לרבות השבת גופו. וא"כ חזרת התמיהה מדוע יכולים השכנים לעכב על רופא שהוא ג"כ דבר מצוה.

האם החיוב לרפא נאמר בכל חולי או רק במקום סכנה?

בפשטות הסוגייה בנדרים משמע שהמצווה נאמרה גם בחולה שאין בו סכנה שהרי חילקה הגמ' בין רפואתו לרפואת בהמתו, ולא חלקה בו עצמו בין אם הוא מסוכן או שאינו מסוכן.

• חתן פרס „עמק הלכה“ לזכרו של הג"ר יהושע בויםל ז"ל, לשנת תשל"ט.

אמנם י"ל להסמ"ע אויל לשיטתו שהמצוה לרפאות נאמרה רק כשהדבר נוגע לעניני סכנה. וזאת ע"פ השו"ע ביו"ד סי' של"ו — ,ורפא ירפא" — מכאן שנתנה רשות לרפוא לרפאות, ומצוה היא, ובכלל פיקוח נפש הוא. וביאר שם, „הפרישה“ שכוונת השו"ע היא, כיון שיש רשות לרפא — מובן שאין בזה שום איסור, ומעתה כיון שאין שום איסור, ישנה גם חובה מההלכה של פיקוח נפש. וכוונת הפרישה — לאפוקי משיטת בעל חובת הלכות שער הבטחון פרק ד' שביאר, דמה שנאמר בתורה ורפא ירפא אינו רק נתינת רשות אלא זוהי גם מצוה, ולפ"ז מצוה זו נאמרה גם כשאין סכנה, כמו בכל חיובי רפוי של חובל, לזה בא השו"ע כאן וחדש דהפסוק הוזה הוא רק מתן רשות, והמצוה היא בכלל פיקוח נפש, ולפ"ז י"ל שבדברים שאינם נוגעים כל לסכנה — אין בזה שום חיוב, רק רשות.

ולכאורה יש להביא סמך לדברי הפרישה, מן הראשונים. עיי' רש"י סנהדרין עג. על הגמ' שם, מנין לרואה את חברו שטובע בנהר, שחייב להצילו, ת"ל, „לא תעמד על דם רעך“, שואלת הגמ', והא מהתם נפקא אבידת גופו מנין, ת"ל, „והשבותו לו“ לרבות השבת גופו. וברש"י שם — אבידת גופו כגון שנטבע בנהר — השב את גופו לעצמו: ואם נאמר שהמצוה („והשבותו לו“) נאמרה בכל הפסד שבגוף הגם שאינו מסוכן, מדוע נקט רש"י כגון שטובע בנהר, וע"כ משמע שרק בכהאי גוונא חשיב שגופו אבוד, משא"כ כשאינו מסוכן אין גופו אבוד, אלא שלעת-עתה הוא חולה ובמהרה ישוב לאיתנו. כמו כן משמע מהראב"ד, הובא בשטה מקובצת ב"ק פ"א, דהגמ' שם אומרת שמתקנת יהושע, הרואה חברו תועה בין הכרמים, מפסיג ועולה מפסיג ויורד עד שמעלהו לעיר או לדרך. שואלת הגמ' זה דאורייתא הוא, דתניא השבת גופו מנין ת"ל והשבותו. ומתרת הגמ' — מדאורייתא יקיף סביבות מצרי הכרמים ולא יעבור בתוכם ויפסידם, ומתקנת יהושע שמפסיג ועולה ומפסיג ויורד אף שמתקלקל הכרם. וכתב שם בשטמ"ק בשם הראב"ד וז"ל: ואע"ג דאמרינן אסור להציל עצמו בממון חברו, ה"מ בחינם, אבל על מנת שיתן לו דמים, מותר שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש. משמע להדיא שהגדון שם בפקוח נפש ומש"ה יש מצוה של והשבותו לו.

וכן משמע בלשון הרמב"ם בפירוש המשניות לנדרים שם — שכתב הטעם שמותר למודר הנאה לרפא את החולה לפי שהוא מצוה — רצונו לומר חיוב הרפוא מן התורה לרפאות חולי ישראל, וזה נכלל בפ"י מ"ש הפסוק, „והשבותו לו“ לרבות השבת גופו — שהוא, כשרואה את חברו מטרופה, ויכול להצילו או בגופו או בממונו או בחכמתו — עכ"ל. ומשמע שאם אינו מסוכן — לא מקרי זה — השבת גופו. אלא שיש קצת לתמה על הרמב"ם אם המצוה נאמרה רק במקום סכנה, א"כ מה חידשה המשנה שמודר הנאה מותר לרפא, והלא זה פשוט שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. ואפשר ליישב דנפק"מ כשיש רפוא אחר, דמבואר בראשונים שם, ע"פ הירושלמי. דמודר הנאה מותר לרפא אע"פ שיש רפוא אחר, משום שלא מכל אדם

זוכה החולה להתרפאות. ונראה למר שבלא ההיתר של מודר הנאה שהוא מצווה — לא היה היתר מהלכות פיקוח נפש להביא רופא המודר הנאה, אלא היו צריכים קודם לנסות לרפאתו ע"י רופא אחר — מדין האכילה הקלה, שהרי אין סברא מיוחדת להעדיף רופא זה על פני אחר, ולכן חידשה המשנה שכיון שזו מצווה, אינה אסורה במודר הנאה כלל, ואע"פ שיש רופא אחר, מ"מ כיון שגם ברופא זה הוי מצווה — דלא מכל אדם זוכה להתרפא — אין צורך לחפש אחר רופא אחר.

ועיי' בריטב"א בסוגי' בנדרים שכתב וז"ל: ומסתבר לי שברפואת גופו אע"פ שיש לו מי שירפאהו, חייב הוא לרפאתו דפקוח נפש מילתא רבה וחייב לפקח אע"פ שיש אחרים המפקחים, וכן אי לית ליה לאידך סממנין, מרפאהו בסממני עצמו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וג"ע ושפ"ד. ובמתנ' שם כתב שחייב לרפאותו בחינם ויטול רק שכר בטלה ואי לא יהיב ליה שכר בטלה, חייב לרפאותו בחינם להציל נפשו. ומבואר להדיא דכל הסוגיא איירי בפיקוח נפש.

וכן הוא במאירי שם וז"ל שאמר שהמדיר מרפא את המודר רפואת נפשו ר"ל גופו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, ואפ' במקום כמה רופאים שלא מן הכל זוכה אדם להתרפאות. ועיי' גם בקרבן העדה על הירושלמי שכתב דמשום חשש סכנת נפשות התיירו לו לרפאותו אף בשיש שם רופא אחר.

ומעתה מובנים דברי הסמ"ע בס"י קנ"ו, שסתם רפואה אינה מצווה, כיון שהפסוק ורפא ירפא הוא רק מתן רשות, והמצווה נאמרה רק בנוגע לפיקוח נפש, משום הכי כל שהרופא עוסק בסתם רפואה יכולים השכנים לעכב. ובוזה מובן הא דנקטה הגמ' רופא ואומן היינו, שגם הרופא הוא דומיא דאומן המקיז דם שברוב המקרים ההקזה אינה נוגעת לפיקוח נפש. (ואף שאמרה הגמ' בבבא בתרא נה: שרוב חלאים באים מחוסר הקזה, מ"מ לא שייך בו המצווה והשבותו לו כיון שכעת הוא בריא.). ועיי' בחדושי חת"ם סופר בסוגיין שכתב שיכולים השכנים לעכב על הקות דם כיון שאינו סכנת נפשות ואינו הצלה כ"כ. ומשמע ג"כ דהחויב הוא רק בהצלה ממש.

ויש לעיין מה הדין ברופא אשר מטפל גם בדברים הנוגעים לפיקוח נפש וגם בסתם רפואות שאינן מצווה (לדעת הסמ"ע), אם השכנים יכולים לעכב משום ריבוי הדרך באותם שאין בהם מצווה. וראיתי מביאים בשם „פעמוני זהב" על חו"מ שמבאר את דברי הסמ"ע דאיירי ברופא שמרפא גם גויים, וכיון שבוזה אין מצווה, יכולים השכנים לעכב, אע"פ שמרפא גם יהודים. אמנם נראה לי דכל זה אמור רק כשאפשר להפרידם דהיינו שיטפל רק ביהודים ולא בגויים, אבל כל שא"א להפרידם משום דרכי שלום וכדומה — פשיטא שאינם יכולים לעכב, דהרי אם יעכבו לא יוכל לרפא את היהודים — וכבר אמר רש"י סנהדרין עג. לא תעמד על דם רעך — חוזר על כל צדדים כדי שתוכל להצילו, א"כ מחויבים הם לסבול גם את הרעש הנעשה מריפוי הגויים כדי שיהיה אפשר לרפא את היהודים.

לכאורה יש לומר דהראשונים נחלקו בשאלה זו אם מצוה ד, והשבותו לו" איירי רק במקום סכנה או לא — דמרש"י וראב"ד והריטב"א ומאירי ופי' המשניות לרמב"ם (שהובא לעיל) משמע לכאורה שרק במקום סכנה, אמנם בספר חמרא וחיי (לבעל כנה"ג) מביא בשם תלמידי הר"ף על הגמ' סנהדרין עג. דשאלה הגמ' מדוע צריך את הפס', ,,לא תעמוד על דם רעך" — ללמד שצריך להציל טובע בנהר — תיפוק ליה מוהשבותו לו. ותירצה הגמ' שהפסוק מלמד שצריך גם לטרוח ולשכור פועלים. והקשו תלמידי הר"ף א"כ סגי בלא תעמד ולא בעינן לעשה והשבותו לו ותירצו דסלקא דעתך דלא הוי אלא היכא שרוצים להרג אותו — לכן איצטריך לאשמועינן דחייב להצילו בכל ענין אפי' היכא דאינו כי אם תועה. ומשמע שהבינו דהסוגיא בב"ק איירי גם בשלא הוי פקוח נפש, ודלא כראב"ד. (והראב"ד יתרץ את קושית תלמידי הר"ף כמו שכתב הר"ן שם על קושיא זו, שמה שנתחדש שצריך לטרוח ולשכור פועלים, הוא רק מיתור של שני הפסוקים, וכן תירץ במהר"ם לובלין שם, ולפ"ז שפיר י"ל שגם הלאו וגם העשה נאמרו רק במקום סכנה).

והנה מתלמידי הר"ף שמענו שהעשה של והשבותו לו נאמר גם שלא במקום סכנה, אבל לאו דלא תעמד יתכן שנשאר רק במקום סכנה כפי שהיה כהוה אמינא, וכפי שמשמע מפשטות הברייתא שם שהביאה דוגמאות של פיקוח נפש, טובע בנהר, חיה גוררתו, ולסטים.

אמנם בספר חפץ חיים (וכן מבואר בספר אהבת חסד בפתיחה סעי' ג', ובנתיב החסד אות ה') הלכות רכילות כלל ט', בבאר מים חיים אות א', האריך לבאר שלא זו (לא תעמד) נאמר גם בהפסד ממון דהיינו כשרואה שחבירו עומד לפני הפסד ממון — חייב להצילו ולא יעמד מנגד, והוכיח מהא דאיתא בתורת כהנים — קדושים — פרשה ד', שאסור לכבוש עדות כשיודע להעיד לחברו, דכתיב לא תעמד על דם רעך, ובפשטות משמע שמדובר גם בעדויות של ממון, (וכן ביאר בספר שער המשפט ריש הלכות עדות). וכמו"כ מבואר ברמב"ם בספר המצוות מצוה רצ"ז וז"ל: וכבר אמרו שמי שיכבוש עדות תכלהו ג"כ זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חבירו אבד והוא יכול להחזירו אליו באומרו האמת. ע"כ. והוסיף החפץ חיים שלא דוקא בעניני ממון חלה אזהרה זו אלא בכל הפסד שבא לחברו כגון ששומע על חתן (אשר מעונין להשתדך עם כלה מסוימת) שיש בו אפיקורסות או מום גדול אחר, צריך לגלות לצד הכלה משום לא תעמד על דם רעך.

ולפי יסוד זה מובן שיש חיוב לרופא לרפא כל חולאים הגם שאין בהם סכנה, דלא גרע מהפסד ממון, או כל הפסד אחר.

ואכתי קשה על החפץ חיים מלשון השו"ע י"ד שלי"ו — רשות נתנה לרופא לרפאת, ומצוה היא, ובכלל פיקוח נפש הוא, שהרי גם בלא פקוח נפש ישנה מצוה — ובכל הפסד יש גם לאו של לא תעמד על דם רעך — אפי' אינו סכנת נפשות. כמו כן קשה מדוע הגמ' בסנהדרין עג. נקטה דוגמאות של

פיקוח נפש כגון טובע בנהר, חיה גוררתו, הרי לאו דלא תעמד נאמר בכל הפסדים גם שאינם מסוכנים. ואולי יש ליישב דאדרבא לכאורה תמוה מדוע נקטה הגמרא ג' דוגמאות, אטו כי רוכלא אזיל — ואפשר לומר דבאמת נקטו כאן כל סוגי ההפסדים דטובע בנהר הוא פיקוח נפש, חיה גוררתו היינו אף שלא תהרגנו מ"מ יש בזה עכ"פ סכנת איבר, ולסטים היינו סכנת ממון, וזככלם יש לאו דלא תעמד.

אמנם האור שמח חולק על החפץ חיים ובהגה' לתורת כהנים (שהובא לעיל) ובמשך חכמה (קדשים) כתב לדבר פשוט ש, "לא תעמד" נאמר רק בנוגע לסכנת נפשות, ומה שנאמר בתורת כהנים שחייב להעיד לחבירו משום לא תעמד על דם רעך — הוא רק בעדות נפשות ולא בעדות ממון (אא"כ תבעו חבירו, שאו יש לאו של ,,אם לא יגיד", ועיי"ש שהוסיף על מה שנכתב בספר המצוות לרמב"ם שלא זו נאמר גם בסכנת ממון, הוא טעות סופר.

ועדיין אפשר לומר שדברי האור שמח נאמרו רק ביחס ללאו דלא תעמד — שהוא נאמר רק במקום סכנת נפשות, אבל העשה ,,והשבותו לו" יתכן שנאמר גם בשאר אבידות הגוף כפי שחילקו תלמידי הר"ף.

ביאור שיטת המ"ז בהא דמעכבים על רופא

מאחר שנתבאר שישנם שיטות הסוברות שהמצוה ברפואה נאמרה גם כשלא נוגע לסכנת נפשות, חוזרת התמיהה על השו"ע שפסק דהשכנים יכולים למחות ברופא אף שאינם יכולים למחות בשארי מצוות כמבואר שם בשו"ע. ובשלמא לשיטת הטור והרמב"ם דלא גרסי רופא או אומן אלא רופא אומן (עיי' ב"י וב"ח כאן), לא קשיא דלפ"ז איירי רק במקויו דם שאינו מצווה כי ברוב פעמים נעשה רק לשם תוספת בריאות ואינו חולה עדיין ואין זה השבת גופו ומפני כן יכולים השכנים לעכב. אבל השו"ע שדקדק לומר רופא או אומן — צ"ע מדוע מעכבים על רופא. ועיי' בט"ז שם שתירץ דמה שכתב השו"ע שלדבר מצוה אינם יכולים לעכב, היינו כפי שכתב הטור כגון לחלק צדקה ולהתפלל בציבור שהם מצוות התלויות בציבור של אנשים, ימוכרחים להתקבץ במקום מסוים, ולכן אין השכנים יכולים לעכב כדי שלא תבטל המצוה. אבל מצוה שאפשר לקיימה באופן שלא תפריע לשכנים — יכולים לעכב. ולכן רופא או מוהל, כיון שיכולים לעשות מצוותם בבית החולה או הנימול — לא נתיר להם להביא באופן קבוע את החולים והנימולים ולהפריע לשכנים.

ולכאורה מדברי הבית-יוסף לא משמע כן, דעל מה שאמרה הגמ' שיכולים לעכב על סופר מתא, כתב הרמב"ן — פירושו — סופר שטרות העיר, או ספרי תורה, אבל רבינו ירוחם והטור כתבו — דוקא סופר שטרות מעכבין עליו, אבל סופרי סת"ם, כיון שעושה מצווה דינו כמלמד תינוקות ואין מעכבים עליו. וביאר הב"י את טעם הרמב"ן דס"ל שרק בתינוקות של בית רבן מבטלים אנו את דינו של השכן, משום תקנת יהושע בן גמלא, משא"כ במצוה

אחרינא לא יתבטל דינו של זה מפני קיום המצוה, דהא אפשר להתקיים בבתים אחרים. ומבואר דזהו טעמו של הרמב"ן, אבל הטור ורבינו ירוחם דפליגי, סוברים שאין לחלק בכך, ובכל מצוה הוי כלימוד תשב"ר זמבטלין את דינו של השכן מפני המצוה אף שיכול במקום אחר. ועיי' בנימוקי יוסף בסוגיא שכתב על מה שהתירו ללמד תינוקות, דזה נאמר אף כשיש אפשרות ללמד בבית מדרש קבוע שבעיר, מקום אשר לא מפריע לציבור, ובכל זאת כיון שנוה למלמד ללמדם בביתו, מותר לו מפני שרוצים להרבות מלמדי תשב"ר. ולפ"ז מסתבר שלדין דילפינן מהכא לכל שאר מצוות — גם בזה לא הטילו שום הגבלה אף שיש אפשרות אחרת לקיום המצוה.

ובדעת הט"ז צריך לומר שודאי מסכים לנימוקי יוסף שבהגך מצוות שהתירום בחצר השכנים הוא אף שיכול במקום אחר — רק סבריא ליה לט"ז שזה נאמר רק במצוות התלויות בציבור, שצריכים להתאסף במקום מסוים, בזה תיקנו חז"ל שלא יוכלו השכנים לעכב כי כך היא צורת המצוה ואף שבמקרה יכול לעשותו באופן שלא יפריע בכל זאת לא הטריחו. משא"כ במצוות שלא תלויות בצירוף של אנשים — כאן אם אפשר באופן שלא יפריע לשכנים לא תיקנו שיוכל להטרידם, ומפנ"כ ס"ל לט"ז שרופא ומוהל שיכולים ללכת לבית החולה או הנימול — שפיר מעכבים עליו.

ולפי הט"ז יוצא שבסופר סת"ם ג"כ מעכבים השכנים דומיא דמוהל (דלא כב"י) והרמב"ן שפיר יכול לסבור כטור שתינוקות לאו דוקא אלא ה"ה חלוקת צדקה ותפילה בציבור שהם מצוות התלויות בצירוף אנשים ובוה אינם מעכבים. אבל רבינו ירוחם דאי פליג על הטור שהרי גם בסופר סת"ם פסק שאינם יכולים לעכב, ומשמע שבכל המצוות הדין כך. אמנם מהשו"ע לא משמע כט"ז שהרי לא הזכיר את דוגמאות הטור — תפילה בציבור וצדקה, ומשמע דס"ל כפי שכתב בית יוסף שבכל המצוות אינם מעכבים וכרבינו ירוחם. (ואמנם בב"י עמד על הא שברופא יכולים לעכב, ולכן נקט כשיטת הטור והר"מ דגרסי בגמ' רופא אומן ואתי שפיר שמעכבין דאין בזה מצוה, אבל בשו"ע שינה וכתב רופא או אומן, משמע שגם ברופא ממש מעכבין וצ"ע מ"ש מסופר סת"ם).

האם השכנים יכולים לעכב בעד רופא גוי או רופא שכל מצרתו להרוחת כסף

יש לעיין בהא דלדבר מצוה אין השכנים מעכבים, מה הדין כשכל מטרתו היא רק לשם הרוחת כסף, דמבואר במגן אברהם סי' ל"ח (לענין כותבי סת"ם) דאם מטרתו רק לשם כסף לאו מצוה קעביד ואין לו דין של עוסק במצוה פטור מן המצוה (עיי' בביאור הלכה שם), וא"כ יתכן שיכולים השכנים לטעון כיון שאין מטרתו למצוה רק לשם הרוחה — אין הוא רשאי לכופ אותנו בנוק של רעש וכדו', או דלמא כיון שסו"ס מתקיימת כאן התכלית שבמצוה שהרי החולים מתרפאים והתינוקות לומדים — אין השכנים יכולים למחות. וכמו"כ יש לעיין ברופא גוי (לדעת הסוברים שאין מעכבין על רופא) האם יכולים

לעכב עליו מפני שאינו בר קיום מצוות, או שכיון שסו"ס מתרפאים חולי ישראל — א"א לעכב. ועיי' בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' צ"ב שכתב דהא שאין השכנים מעכבין לדבר מצוה הוא בשתי אופנים, או כשיש ביטול מצוה כלומר שאם לא יעשנה תתבטל, או אפי' אם אינה בטלה — אם זו מצוה המוטלת על הציבור ג"כ אינם מעכבים, כגון מצות מילה שכל ישראל מצויים למולו כשארין לו אב, ולכן אף שיש לו אב ויש מהל מ"מ חלקם במצוה בזה שאינם מעכבים. (עיי"ש בחתם סופר וכן בחידושי לבבא בתרא שביאר בזה הא דנקטה הגמ' מתקנת יהושע בן גמלא, מפני שעד התקנה לא היתה המצוה מוטלת על הציבור אלא על אביו ולכן היה אביו מחויב לחפש מקום שלא יפריע לשכנים, ורק אחר התקנה הוטלה מצוה זו על כל הציבור ולכן אינם מעכבים.) ולפ"ז יש לומר דאם עושה לשם הרווחת כסף הדבר תלוי באיזה מצוה — אם היא מוטלת על הציבור כגון רופא נפשות בגוונא שהציבור ג"כ מחוייב — בלא תעמד — א"כ לא איכפת לן אם לוקח שכר או אם הוא גוי — דאע"פ שאינו מקיים בזה המצוה מ"מ אנו מחויבים כלפי החולים ומפני זה א"א לעכב. אבל אם זוהי מצוה שאינה מוטלת על הציבור, ומה שאינם מעכבים מפני שתתבטל, בזה י"ל שאם בלא"ה אינו מקיים מצוה כגון שעושה רק לשם שכר וכדומה — אין בזה ביטול מצוה. זיש לעיין דלכאורה דברי החת"ס סותרים לבית יוסף שהובא לעיל — שאינם מעכבים על סופר סת"ם אף שיכול ללכת למקום אחר — והא אין בזה ביטול מצוה וגם אינה מוטלת על הציבור ובכ"ז אינם מעכבים כיון שהוא דבר מצוה.

ויש להוסיף דיתכן שאם הרופא הוא גוי או שמטרתו רק להרווחה (בגוונא שאין בזה מצוה), ויש אפשרות לטפל בחולים במקום אחר אשר אינו מזיק לשכנים, יכולים הם לעכבו, דמה שמצינו שאינם מעכבים כשיש אפשרות במקום אחר — הוא כדי לא להגביל עושי מצוה משא"כ באלו שבלא"ה אינם עושי מצוה, אבל משום חובתם של השכנים כלפי החולים לית לן בה, כי אין נפק"מ לחולים אם הדבר נעשה בבית הרופא או במקום אחר — דהעיקר הוא שיהיה מקום אחר שבו יוכלו להתרפא.

האם מה שערך הדירה יורד — הוי טענה

עיי' בתשובת הרא"ש כלל ה' פרק ג' לענין ראובן שרוצה לעשות מחיצה סביב מקומו הקנוי לו בבית הכנסת, ושמעון טוען שזה גורם להורדת ערך מקומו הוא, שעד כה הוא היה הראשון ומחיר מקומו שוה יותר, וכעת לא יהיה הראשון. ופסק הרא"ש שאין זו טענה בהרחקת בויקיין, דכל ההרחקות שנאמרו בפרק לא יחפור הם רק כשהמזיק עושה דבר שבעצמותו הוא מזיק כגון שנוטע אילן וזה מזיק לבור חבירו, או עושה רעש וכדומה שזה עצמו מזיק לחבירו, ולכן עליו להרחיק את עצמו. משא"כ כאן אין לחבירו שום היזק ישיר מן המחיצה אלא שנגרם לו מזה הפסד כספי — בזה אינו חייב להרחיק את עצמו. (הדבר נחשב שבוה שהשני לא מרחיק את עצמו — הוא הוא הגורם להורדת הערך ולא המזיק עושה זאת.) וא"כ לכאורה גם בנידון שלנו

היה מקום לומר שאין עושה המצוה חייב להרחיק את עצמו אף שגורם להורדת ערך דירות השכנים.

אמנם יש לומר שכאן הדבר שונה, מפני שאין אנו דנים להרחיקו משום גרם הפסד הממון אלא משום הרעש וריבוי הדרך — שאלו הם הויקות ישירים, וכל מה שאינם יכולים למחות מפני שגם הם מחויבים במצוות אלו ואין יכולים לעכב, בזה יש לדון עד כמה היא החובה המוטלת עליהם לדאוג לקיום המצוה שתיעשה, ויתכן שאינם חייבים להפסיד ממון כה רב עבור הדאגה לקיום המצוה ע"י אחרים, ובפרט אם ישנה אפשרות אחרת לקיום המצוה אשר אינה מזיקה כ"כ לשכנים אלא שאין זה נוח לעושה המצוה (כגון מוהל שצריך למול בבית התינוק), ומאחר שאינם מחויבים בתנאים אלו לדאוג לקיום המצוה — שוב הם מעכבים מפני הרעש וריבוי הדרך.

ומסתבר שהוא הדין אם יש בין השכנים חולה אשר הרעש מפריע לו מאד, דיכול ג"כ לעכב בעד הרופא, שבכה"ג לא נאמר הדין שלדבר מצוה א"א למחות, עיי' שו"ת ריב"ש סי' קצ"ו (הובא ברמ"א סי' קנ"ו) דהמשנה איירי במצב רגיל כשאין חולה בין השכנים, אבל אם ישנו חולה יכול לעכב על מי שמרעיש אפי' בתוך ביתו עיי"ש וא"כ יתכן שה"ה בדבר מצוה יוכל למחות בכה"ג. ואמנם הוא מצווה, בלא תעמוד" כלפי הנרפאים ויתכן שאם הם חולים מסוכנים חייב הוא לסבול יסורים כדי שיתרפא, אמנם אם אפשר במקום אחר צריך הרופא לעשות כן דמשום מצוות הרופא לא יוכל לכפות על השכן החולה כפי שנתבאר בריב"ש. ואם החולים אינם מסוכנים מסתבר שאפי' אין אפשרות אחרת ג"כ אין השכן החולה מחויב לסבול יסורים מחמת הרעש וכד' כיון שגם בהם אין סכנה.

ס כ ו ם

א. רופא המטפל במחלות מסוכנות או שעלולות לגרום לסכנה אם אין מטפלים בהן — אין השכנים יכולים לעכב בעדו מלפתוח מרפאה בביתו, מפני שגם הם מצויים בלא תעמד על דם רעך (כמבואר ברש"י — אלא חוזר על כל צדדים שלא ימות הברך).

ב. רופא המטפל בחולים שאין בהם סכנת נפשות — נחלקו בזה הראשונים והאחרונים אם יש בזה מצוה, ואם הציבור כולו מחויב כלפיהם,, בלא תעמד" — ויתכן שמספק חייבים הם להחמיר על עצמם כיון שהוא ספיקא דאורייתא. (ע' סעיף ה' שבוה אם אפשר במקום אחר יכולים למחות).

ג. רופא המטפל במיחושים, הקזת דם לבריאים, ייעוץ לשמירת בריאות (כ, טיפת חלב") וכדומה, כיון שאין בזה רק מניעת צער ותוספת בריאות, — יכולים השכנים לעכב משום הרעש וריבוי הדרך.

ד. רופא המטפל בציבור כולו הן בחולים מסוכנים והן בחולים שאין בהם סכנה וגם בענייני ייעוץ ובריאות וכנ"ל, יכולים השכנים למחות על ריבוי

הדרך של אותם שאין בהם מצוה. אמנם אם אי אפשר להפריד בין סוגי האנשים כגון שמרפא יהודיים וגויים וא"א שלא לטפל בגויים משום דרכי שלום — מחוייבים הם לסבול גם את רעש הגויים כדי שיוכל לטפל ביהודים, דגם זה נכלל בפס' לא תעמד — חזור על כל צדדים וכו'.

ה. אם הרופא יכול לטפל בחולים במקום אחר שאין נזק לשכנים, ומטעמי נוחיות הוא רוצה לטפל בביתו, לדעת ה"ט"ז יכולים השכנים לעכב, אבל מהב"י (וממשמעות השו"ע) וכן מדברי החתם סופר — מבואר שדינים אלו נאמרו אף כשאפשר במקום אחר. אמנם אפשר לומר שכל זה רק ברופא המטפל בחולים מסוכנים שהוא ודאי מצוה אבל כשהחולים אינם מסוכנים (שיש הרבה פוסקים הסוברים שאין בזה מצוה, וגם אין הציבור מחויב כלפיהם „בלא תעמד“) אם אפשר במקום אחר, יכולים הם לעכב. והטעם שהרי מצד הלאו של „לא תעמד“ יכולים הם לטעון שכיון שאפשר במקום אחר, אין החולים מופקרים, ומה שאין אפשרות למחות בדבר מצוה כשאפשר במקום אחר — הוא מתקנת חכמים שלא רצו להגביל עושי מצוה ולכן י"ל שזה רק בודאי מצוה אבל הכא שיש הרבה ראשונים ואחרונים הסוברים שאין בזה מצוה (כיון שלא נוגע לסכנת נפשות) הוי לה ספיקא דרבנן לקולא ויכולים לעכב.

ו. גם אם הרופא הוא גוי, או שכל מטרת רפואתו רק לשם הרווחת כסף — אין הם יכולים לעכב, כיון שחובתם היא כלפי הנרפאים ולא כלפי הרופא. אמנם בזה יתכן שאם יש אפשרות במקום אחר — יכולים לעכב מפני שאינו עושה מצוה.

ז. כאשר נגרם לשכנים הפסד ממון גדול, או כשיש חולה אשר הרעש מוזק לו במיוחד, — י"ל שבכה"ג אין הוא חייב לסבול משום מצוות הרופא, ויש לדון אם הוא מחויב כלפי הנרפאים, והדבר תלוי אם יש אפשרות במקום אחר ודאי שיכול לעכב, ואם אין אפשרות כזו — תלוי במידת הסכנה וכל שאין בזה לא תעמד על דם רעך — יכול הוא למחות בעד הרופא.

הדברים נכתבו לעיין בלבד, ובשאלה מעשית יש לפנות למורה הנוראה.

הערת העורך

ראה בשו"ת ציצן אליעזר, ח"י. סי' כ"ה. פ"ל — שהסיק בנידון השאלה הנ"ל. שרופא רשאי לפתוח מרפאה בבית משותף ואין השכנים יכולים לעכב בעדו, גם אם טוענים הם שהדבר מפריע למנוחתם. אכן, לדעתו, דין זה נכון רק בתנאי שרוב החולים הבאים לבקר במרפאה הם יהודים. עיי"ש.